

## ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Навчальний посібник. // О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2003. – 436 с.

9. Мальська М.П., Пандяк І.Г. Готельний бізнес. Теорія та практика. Підручник. // М. Мальська, І. Пандяк. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.

10. Мунін Г.Б., Карягін Ю.О., Роглев Х.Й., Руденко С.І. Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу. Навчальний посібник. / Під загальною редакцією М.М. Поплавського і О.О. Гаца. – К.: Кондор, 2008. – 460 с.

11. Малик Л.О. Економіка та організація формування маркетингової туристичної індустрії в Україні. Монографія. // Л. Малик. – Дрогобич “Коло”, 2011. – 394 с.

12. Примаченко Н.М. Формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва. Монографія. // Н. Примаченко. – Дрогобич: редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2011. – 218 с.

13. Перішко І.В. Професійна підготовка майбутніх маркетологів до діяльності у сфері туристичних послуг. Монографія. // І. Перішко. – Дрогобич, “Коло”, 2013. – 248 с.

14. Чоренька Н.В. Організація туристичної індустрії. Навчальний посібник. // Н. Чоренька. – К.: Атака. 2006. – 264 с.

15. Школа І.М. Розвиток туристичного бізнесу регіону. Навчальний посібник. // І. Школа. – Чернівці. Книги ХХІ. 2007. – 292 с.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2014

УДК 378.14:373.3:001.8

**Наталія Дзіковська**, старший лаборант кафедри культурології та українознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

## ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті здійснено постановку та обґрунтовано проблему педагогічних умов фахової підготовки вчителя початкових класів, з'ясовано, що концептом поняття “педагогічні умови” є “створення”, що вказує на високий рівень суб'єктивної настанови у процесі фахової підготовки вчителя і відповідає суті застосування інтерактивних технологій навчання.

**Ключові слова:** педагогічні умови, фахова підготовка, навчання, педагогічні технології.

**Літ. 17.**

**Наталья Дзиковская**, старший лаборант кафедры культурологии и украиноведения Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

## ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

В статье осуществлена постановка и обоснованно проблему педагогических условий профессиональной подготовки учителя начальных классов, выяснено, что концептом понятия “педагогические условия” является “создание”, что указывает на высокий уровень субъективной установки в процессе профессиональной подготовки учителя и отвечает сути применения интерактивных технологий обучения.

**Ключевые слова:** педагогические условия, профессиональная подготовка, обучение, педагогические технологии.

**Natalia Dzikovska**, Senior laborant Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

## FORMATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS: SETTING THE PROBLEM

The article presents the problem formulation and grounded pedagogical conditions of professional training primary school teachers found that the concept of the term “pedagogical conditions” is “creation”, which indicates the level of subjective guidelines in the professional training of teachers and corresponds essentially the use of interactive learning technologies.

**Keywords:** pedagogical conditions, professional training, education, educational technology.

**П**остановка проблеми. Система фахової підготовки вчителів початкових класів розвивається у тісній взаємодії із розвитком суспільства, яке у процесі модернізаційних змін і оновлення, ставить нові вимоги до вищої школи і педагога. Комплекс

цих вимог відображає соціальне замовлення, яке визначає основні цінності особистісного і суспільного життя. Проблема підвищення якості підготовки висококваліфікованого вчителя, зокрема початкових класів, є актуальною, оскільки успіх роботи школи залежить від готовності сучасного учителя реалізувати мету особистісно-орієнтованого навчання, виховання та розвитку дитини, сприймати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, ініціювати та здійснювати якісні зміни у своїй професійній діяльності. Це у свою чергу ставить завдання перед вищим педагогічним навчальним закладом шукати нові підходи до фахової підготовки вчителів початкових класів, упроваджувати інтерактивні технології навчання, створювати досконалі педагогічні умови їх застосування.

#### **Аналіз основних досліджень та публікацій.**

Проблема педагогічних умов процесу навчання і виховання є міждисциплінарною, до її вирішення як на теоретичному, так і практичному рівні неодноразово звертались філософи освіти, психологи та власне педагоги. Здебільшого мова йде про аналіз сутності, значення та місця педагогічних умов у структурі наукового знання, механізми їх визначення та реалізації. До проблеми формування педагогічних умов у процесі фахової підготовки педагогічних кадрів зверталася низка українських та зарубіжних дослідників, зокрема: О.Я. Найн розглядає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів та матеріально-просторового середовища, які направлені на вирішення поставлених завдань [10]; аналізуючи сутність поняття "педагогічні умови", Н.В. Іпполітова, Н.С. Стерхова здійснюють аналіз сутності поняття "педагогічні умови" та класифікаційні характеристики цього феномену [5]; О.Є. Малихіна розкриває психологічні умови здібностей молодших школярів [9]; Б.Г. Чижевський з'ясовує організаційно-педагогічні умови процесу становлення ліцеїв у сучасній Україні [16]; О.В. Галкіна визначає роль і місце поняття у термінологічному апараті педагогічної науки [2]; Г.В. Тимошук здійснює категорійний аналіз поняття "педагогічні умови" [13]; В.Ю. Ковальчук визначає педагогічні умови процесу модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя [7], Є.М. Хриков визначає педагогічні умови у структурі педагогічного знання [15] та інші. Однак, не розглянутою залишається проблема педагогічних умов у процесі фахової підготовки учителя початкових класів у цілісності організаційних, методологічних, дидактичних аспектів, що й обумовило вибір теми даної статті.

**Метою статті** є постановка та обґрунтування проблеми педагогічних умов фахової підготовки вчителя початкових класів. **Завданням** статті є уточнення поняття "педагогічні умови", визначення його універсальності для теорії і методики навчання і виховання, професійної педагогічної освіти зокрема.

**Виклад основного матеріалу.** У теорії і практиці педагогіки існує багато трактувань і визначень поняття "умови" взагалі та "педагогічні умови" зокрема. Саме тому постає необхідність здійснити категорійний аналіз, уточнити поняття "педагогічні умови". Первинне значення багатозначного слова "умова", згідно із тлумаченням словника української мови, – це необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь, а також обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається чи здійснюється що-небудь, або правила, які існують або встановлені у тій чи іншій галузі життя, діяльності і забезпечують нормальну роботу чого-небудь [14, 441]. Як бачимо, умови можуть бути об'єктивними реаліями оточуючої дійсності як *обставини*, існуючі а priori, і також суб'єктивними, існуючі а posteriori як *правила, вимоги, положення*, встановлені – на основі попередньо отриманого суб'єктами дії діяльнісно-пізнавального досвіду. У цих визначеннях умови розглядаються як щось зовнішнє щодо предмету, однак як таке, що безпосередньо впливає на його формування і розвиток. На основі цього універсального визначення поняття "умови" розглянемо зміст базового поняття нашого дослідження – "педагогічні умови". Єдність об'єктивного і суб'єктивного аспектів включає взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування навчального процесу, що забезпечує його високу результативність та відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності; сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання.

Г. Тимошук зазначає, що поняття "педагогічні умови" є складним і багатовимірним, воно відображає необхідність здійснення якісних змін в організації та управлінні освітою. У своїй єдності педагогічні умови виступають фактором ефективності освітньої системи, забезпечують цілісність, варіативність, динамічність реалізації процесу її реформування та вдосконалення характеристик окремих компонентів, цілеспрямоване управління навчанням, досягнення конкретної педагогічної мети.

## ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Звужуючись до аспекту адміністрування, вони складають категорію “організаційно-педагогічні умови”, у якому суб’єкт управління – керівник, і, відповідно, до особистісного – “психолого-педагогічні умови”, у якому суб’єкт управління – педагог [13, 45]. На основі врахування особистісних характеристик суб’єктів навчального процесу зміст поняття “психолого-педагогічні умови” орієнтовано на врахування психологічних особливостей особистості, її вікових етапів розвитку, природних задатків, потреб і можливостей, індивідуального суб’єктного досвіду та реалізацію індивідуально-особистісного, системного та діяльнісного підходів у навчанні.

Є.М. Хриков, аналізуючи сутність, значення та місце педагогічних умов у структурі наукового знання здійснює механізм їх визначення, при цьому визначає педагогічні умови як обставини, які обумовлюють певний напрямок педагогічного процесу, створюються педагогом та є продуктом його діяльності [15]. Дане визначення вказує на те, що педагогічні умови не можуть суперечити педагогічним законам, закономірностям, принципам та правилам, вони є локальним проявом закономірностей, принципів та правил, однак Є.М. Хриков застерігає від підміни понять педагогічні умови і засоби, правила, принципи, завдання, мета педагогічної діяльності. З цього приводу вчений зазначає, що для більш чіткої диференціації положень, які описують педагогічні умови та цілі, треба пам’ятати, що умови *створюють*, а цілі та завдання – реалізують у вже створених умовах, тож важливим є не пропозиція використовувати той чи інший засіб, а *розробка* чинників, які обумовлюють вибір тих чи інших засобів у залежності від наявних обставин. Про необхідність наперед створювати умови для розвитку відповідних якостей особистості говорить у різних психологічних аспектах проблеми Л. Виготський [1]. На відміну від педагогічних правил, які мають загальнодидактичний або загальновиховний характер, педагогічні умови, як практично орієнтовані положення, спрямовані на вирішення конкретних педагогічних цілей.

Як складова наукового дослідження, проблема педагогічних умов відтворює їхні властивості. Є.М. Хриков особливу увагу звертає на такі властивості: практична спрямованість на організацію педагогічної діяльності; спрямованість на підвищення її ефективності; педагогічні умови не можуть суперечити прояву педагогічних закономірностей, принципів та правил; їх обґрунтування передбачає поєднання емпіричних

та теоретичних процедур наукового дослідження; відповідність вимогам актуальності та наукової новизни; імовірнісний характер забезпечення результату педагогічної діяльності, адже педагогічні умови, як і педагогічні системи в цілому, не можуть гарантувати отримання певного результату, але підвищують імовірність його досягнення; локальний характер застосування у структурі педагогічного знання, де найбільш широкий характер мають закономірності та принципи, більш вузький характер мають педагогічні правила і ще більш вузький, локальний характер мають педагогічні умови [15].

У процесі виявлення педагогічних умов щодо досліджуваної нами проблеми доречно представити їх як загальні вимоги: сприяти активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, враховувати специфіку форми навчання; забезпечити формування педагогічної компетентності у майбутніх вчителів початкових класів.

Для вирішення досліджуваної нами теоретичної та практичної педагогічної проблеми використання інтерактивних технологій навчання у процесі фахової підготовки вчителів початкових класів існує низка педагогічних умов, а тому у процесі педагогічного дослідження необхідно використовувати різноманітні методи для їх виявлення та обґрунтування: системний, діяльнісний, зокрема морфологічного аналізу та експертної оцінки. Така дослідницька технологія може бути представлена в алгоритмі (за Є.М. Хриковим): на основі аналізу наукової літератури, позитивного досвіду роботи, опитування експертів скласти повний перелік можливих педагогічних умов, необхідних для вирішення дослідницького педагогічного завдання, зокрема застосування інтерактивних технологій навчання у процесі фахової підготовки вчителів початкових класів; виявити ті педагогічні умови, які потребують перевірки, адже більшість із них уже відома науковцям та педагогам, тому для обґрунтування педагогічних умов, які відбивають особливості сучасної освітньої ситуації, необхідно проаналізувати на методологічних засадах педагогічної науки уже відомі педагогічні умови та показати, чому їх недостатньо для вирішення наявної педагогічної проблеми. Перевірці будуть підлягати саме ці нові педагогічні умови, що допоможе виокремити дослідницьку проблему як нерозв’язану, актуальну, надати її вирішенню практичного та теоретичного значення. Одна із педагогічних умов фахової підготовки вчителів початкових класів виокремлена у формулюванні

нашої дослідницької проблеми: застосування інтерактивних технологій навчання як педагогічна умова фахової підготовки вчителя початкових класів. При цьому поняття “застосування” ми трактуємо на основі тлумачення словника української мови як “використання, запровадження” [4, 332]. Це дія або процес, коли її суб’єкт для досягнення поставленої перед собою мети вдається до допоміжних засобів або інструментів. Процес застосування має три складові частини – це ініціатор, який має волю і ставить мету (це може бути не тільки окрема людина, але група, колектив, організація, структура людей); засоби, матеріальні та нематеріальні інструменти, що задіяні у процесі, а також спосіб їхнього використання; власне мета, яка не завжди називається прямо, а впливає з контексту. Застосування є наслідком вміння конструювати моделі зовнішнього світу, накопичувати і ділитися досвідом на шляху до поставленої цілі. Процес застосування передбачає використання вербальних комунікативних засобів, використання знання, ідей та досвіду, або колективну організацію взаємодії людей, коли вони вступають в складні відносини взаємного використання. Невід’ємною складовою частиною застосування є правила, спосіб, у який повинен застосовуватися засіб, які виступають як технології, методики, рекомендації тощо [3]. Таким чином застосування інтерактивних технологій навчання передбачає створення певних обставин, які підпорядковані меті фахової підготовки вчителів початкових класів, а тому може бути трактоване як педагогічна умова.

Сьогодні педагогічна технологія функціонує і як наука, що досліджує найраціональніші шляхи навчання, і як система способів, принципів і регулятивів, застосовуваних у навчанні, і як реальний процес навчання. Педагогічна технологія, як зазначає О.М. Пехота, у загально педагогічному розумінні характеризує цілісний освітній процес з його метою, змістом і методом навчання. Окремо предметна педагогічна технологія – сукупність методів і засобів для реалізації визначеного змісту навчання у межах одного предмета, яка виступає як методика викладання предмета. Локальна технологія являє собою вирішення окремих дидактичних і виховних завдань, а персонал-технологія присутня у досвіді педагогів-новаторів [11, 24]. Таким чином, інтерактивна технологія навчання є локальною технологією у процесі фахової підготовки вчителів початкових класів.

У сучасній вищій освіті застосування інтерактивних технологій пов’язано із зміною

освітньої парадигми, утвердженням особистісно орієнтованого навчання як відповіді на соціальні виклики, обумовлені вимогами інформаційного суспільства, суспільно-політичною ситуацією в Україні та світі. Студенти в умовах застосування інтерактивних технологій навчання займають активну позицію у засвоєнні знань, водночас значно підвищується особистісна роль викладача – він виступає як лідер, організатор і творець досконалих умов навчання у процесі фахової підготовки студентів. Але треба зазначити, що проектування і проведення заняття за інтерактивними технологіями вимагають, перш за все, компетентності у даних технологіях викладача, його вміння переглянути і перебудувати свою роботу. З цього приводу В. Ковальчук, досліджуючи перспективи існування тоталістичної традиції педагогіки в інформаційному суспільстві, зазначає, що вітчизняна освітня парадигма побудована на прагненні дати відповіді на усі поставлені запитання і навчити інших також давати відповіді на усі запитання, а тому для пересічного учителя, викладача і науковця головне завдання-ідеал – узгодити особисті переконання і цінності з пануючими у сучасному суспільстві. Тим більше, що і сенс розвитку інформаційного суспільства вони вбачають у ще більшій його спроможності, стосовно попередніх суспільств давати відповіді швидко, точно, беззаперечно. Світогляд та світоглядно-методологічна підготовка вчителя в умовах трансформаційного суспільства має передусім той сенс, що саме через вчительство так чи інакше відбувається формування реально функціонуючого світогляду і подальше його “саморозповсюдження”. У сучасних умовах індивідууму потрібна не лише стійка база знань, її інформативна наповненість, але й здатність відповісти на соціальне замовлення пристосуватися до нових умов, зокрема й інформаційних, які є дуже мінливими. Ці динамічні умови ставлять перед сучасним спеціалістом цілий ряд нестандартних (наукових чи технологічних) завдань. Запорукою їх вирішення може бути здатність гармонійної особистості до творчості, до самовдосконалення – як духовного, так і професійного [8]. Самовдосконалення особистості у процесі навчання можливе у досконалих обставинах педагогічного процесу. Н. Калита, обґрунтовуючи виховний ідеал як проблему фундаментальної педагогіки, дає визначення, покладаючи в його основу поняття процесу виховання як педагогічної взаємодії: виховний ідеал – це визначене знанням про людину уявлення про досконалі умови процесу виховання,

## ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

метою якого є всебічний і гармонійний розвиток (саморозвиток) вільної у виборі особистості на засадах народності, природовідповідності та культуровідповідності [6, 8]. Як бачимо поняття педагогічні умови корелюється із поняттям виховного ідеалу у процесі навчання і фахової підготовки вчителів початкових класів.

**Висновки.** Уточнивши поняття “педагогічні умови” та встановивши його універсальність для теорії і методики навчання і виховання, професійної педагогічної освіти зокрема, ми прийшли до висновку, що педагогічні умови застосування інтерактивних технологій навчання у процесі фахової підготовки вчителів початкових класів є складовою цілісної педагогічної системи, яка об’єднує сукупність об’єктивно існуючих та створених обставин в освітньому та матеріально-просторовому середовищі вищого навчального закладу, здійснює оптимальний вплив на даний процес, забезпечує реалізацію поставленої мети. Концептуальним поняттям у визначенні є “створення”, що вказує на високий рівень суб’єктивної настанови у процесі фахової підготовки вчителя, активності суб’єктів цього процесу у системі міжособистісних та професійних відношень: “викладач – студент – учень” і становить суть інтерактивних технологій навчання. З’ясуванню змісту і форм інтерактивних технологій навчання у освітньому процесі вищого педагогічного навчального закладу буде присвячено подальші наші дослідження.

1. Выготский Л. С. Психология / Л. С. Выготский [Монография]. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. – 1008 с.

2. Галкина О.В. Роль и место понятия “организационно-педагогические условия” в терминологическом аппарате педагогической науки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О.В. Галкина: Поволж. гос. соц.-гуманитар. акад. – Самара, 2009. – 21 с.

3. Застосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

4. Застосування // Словник української мови: В 11 томах [Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР; гол. ред. кол. І.К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1972. – Т. 3. – 744 с. – С. 332.

5. Ипполитова Н.А. Анализ понятия “педагогические условия”: сущность, классификация / Н. Ипполитова, Н.Стерхова [Електронний ресурс] // General and Professional Education. 2012. – №1. – С. 7 – 14. –

Режим доступу: <http://www.genproedu.com/paper/2012-01/>

6. Калита Н. Виховний ідеал у педагогічній спадщині Костянтина Ушинського: автореф. ... канд. пед. наук. – 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Н. Калита. – Дрогобич, 2009. – 20 с.

7. Ковальчук В.Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя: дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / В.Ю. Ковальчук. – Київ: Ін-т вищ. освіти акад. пед. наук України, 2005. – 402 с.

8. Ковальчук В. Тоталістична традиція педагогіки й інформаційне суспільство [Електронний ресурс] / В. Ковальчук. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/3554/1/36.pdf>

9. Малихіна О.Є. Психологічні умови розвитку здібностей молодших школярів до словесної творчості: автореф. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. Малихіна. – Одеса: Південноукраїн. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2009. – 20 с.

10. Найн А.Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований / А.Я. Найн // Педагогика. – 1995. – №5. – С. 44 – 49.

11. Освітні технології: навч.-метод. посібник [О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти]. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.

12. Скворцова С.А. Педагогические условия формирования компетентности будущих специалистов в процес се профессиональной подготовки / С.А. Скворцова // Вектор науки ТГУ. – 2011. – № 1 (4). – С.155 – 158.

13. Тимошук Г.В. Категорійний аналіз поняття “педагогічні умови” // Сучасна наука: теорія і практика: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції “Сучасна наука: теорія і практика” [м. Запоріжжя, 28 – 30 листопада 2012 р.] – Том II. – Запоріжжя: Всеукраїнське громадське об’єднання “Нова Освіта”, 2012. – 160 с. – С.41 – 45.

14. Умова // Словник української мови: В 11 томах [Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР; гол. ред. кол. І.К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1979. – 658 с. – С. 441.

15. Хриков Є.М. Педагогічні умови у структурі педагогічного знання [Електронний ресурс] / Є. Хриков. – Режим доступу: <http://hrykov.luguniv.edu.ua/index.php/naukovi-roboti/101>

16. Чижевський Б.Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Б. Чижевський. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 25 с.

17. Ярушева С.А. Педагогические условия развития профессионального интереса у студентов вуза в процессе изучения общепрофессиональных дисциплин: дис. ... канд. пед. наук / С.А. Ярушева. – Челябинск, 2002. – 183 с.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2014

